

POPOTOVANJE

BALIJSKA PREPLETANJA

Zdenko Huzjan

UDK: 908(594.61)

COBISS: 1.05

IZVLEČEK

Balijska prepletanja

Članek prinaša razmišljanje o otoku Baliju, ljudeh in njihovem odnosu do življenja, tesni povezanosti s pokrajino, ki je stoletja navdihovala njihovo ustvarjalnost, in o njihovih duhovnih razsežnostih.

ABSTRACT

Interlacing Bali

The article brings the author's perception of the island Bali, its inhabitants and their relation to life, close link-up with the natural environment, which inspired their creativity for ages, and of their spiritual extensiveness.

AVTOR

Zdenko Huzjan

Naziv: akademski slikar, redni profesor
 Naslov: Oddelek za likovno vzgojo Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, Slovenija
 Faks: +386 (0)61 189 22 33
 Telefon: +386 (0)61 189 22 00
 E-pismo: zdenko.huzjan@uni-lj.si

Ljudje smo nenasitni potovanj, ki nam lajšajo spoznanje o lastni majhnosti in minljivosti. Hočemo ponovno zaznati vonj lastnega gnezda, od koder smo se podali na pot. Kljub duhovnim razsežnostim, ki jo ponujajo domači travniki in gozdovi, navkljub požrešnosti letalskega prevoza, neudobni natlačenosti in premetavanju, ki po dolgih urah načne našo nezadržno željo, se znova in znova odločimo za pot v neznano, med drugačne ljudi, da bi močnejše začutili lastno bivanje. In potem kot prtljaga srečno pristanemo, tokrat na enem izmed indonezijskih otokov, v dvomilijonskem Dempasarju. Letališče na otoku Baliju leži pod še kačičim se vulkanom, obdanim z oblaki, ki jih gosti stalna tropska vlažnost in redči prijeten pasatni veter, ki ob plimi okrog in okrog otoka dvigne venec penečih se valov. Med morskimi valovi in vrhovi vulkanskih kraterjev so posejana riževa polja, ki se terasasto dvigajo nad obzorje skupaj s tropskimi plantažami in nekaj gozdovi. Po najvišjih predelih, v zamrlih vulkanskih kraterjih, so se nekoč umirila jezera, ki blažijo še vedno razgreto drobovje otoka. S pobočij gora se v globoko zarezanih tropskih strugah proti morju spuščajo telesa rek.

Obalno rastlinje med značilno razpotegnjenimi obcestnimi naselji s številnimi na stežaj odprtimi delavnicami in trgovinami je polno vonjav in barv, v vlažni notranjosti pa se zgosti v skorajda neprehodno zelenje. Gladke in mesene tropske rastline napetih oblik otočanom narekujejo polnoplastično rezbarstvo in kiparstvo, tako značilno za ta del sveta.

Utrujeni smo obsedeli na obali, v večerni zarji, kjer so otroci še živahno poskakovali pred valovi, dokler sonce ni zašlo med tankimi životi. Tropska večerna zarja ob ekvatorju je kratka. V hipu je noč, ki nato šumi z morjem in nam neznanim ozvezdjem v novi dan. Ljudje na otoku so kljub prenaseljenosti zaupljivi in iskreni. Na širokih obrazih je širok nasmeh in temne oči se neprestano iskrijo v prijaznost in pozdrav, vseeno pa se v njih zazna tudi skrb. Postave so lepo oblikovane, klesane s pasati, dežjem in soncem. Njihov značaj je širok kakor morje ter razposajen, kakor so valovi oceana, ki kličejo v igro.

Slika 1: Značilne terase z nasadi riža (foto: Zdenko Huzjan).

Verske razsežnosti so vtakane v vsakdanje življenje hindujcev. Okrepljene so s posameznimi prazniki: rojstvo, materin čas očiščevanja, prvi koraki otroka, nato iniciacija s premazom zobovja, poroka in smrt s pokopom ter sežiganje trupla v ponovno rojstvo. Templji osmišljajo prostor bivanja in odhajanja. Z značilnimi dvigajočimi se nivoji ponazarjajo spoznavno življenje, dobro in zlo, duhovno očiščevanje posameznika, ki si s premagovanjem skozi zemeljsko življenje lahko prisluži stanje nirvane, večnega božjega blagostanja. Kamniti reliefi templjev se postopoma dvigajo od ploščadi do ploščadi, od odrešitve do odrešitve vse do vrha, ki predstavlja odrešitev samo kot začetek in konec vsega, kar obstaja in se zato dviga na stavbo že brez dekorativnih dodatkov. Balijsko hindujsko versko upodabljanje je izrazito ekspresivno, bogato, slikovito in je nasledstvo kitajskega izročila. Mehkoba okroglin telesa je napeta do skrajnosti. Ritem podob je zgoščen in dinamičen ter mikaven za oko. Enako slikovita je temperamentna balijska tržnica – pasar, ki oživi ob večerih z obilico nabranega in po-

nujenega sadja, zelenjave in začimb ter svežih in na vetru posušenih rib. Povsod je polno najrazličnejših dišav, oplemenitenih z vonjem zažgane sandalovine, ki se kadi iz spletenih daritvenih posod, razpostavljenih vsepovsod. Od morja v notranjost vodijo dokaj hitre ceste z gostim prometom, kjer se izročilo naravnih, prirojenih gibov teles ohranja v spretnem, hitrem prevažanju in skorajda intuitivnem, medsebojnem izogibanju, brez nepotrebne hrupa in nerganja.

Jutra na otoku so zibajoča, prebujajo se skozi z vetrom opito zibanje palmovih listov z značilnim senčnim mežikanjem in kličejo v dan. Patsati veter prinaša vonj po bujnem zelenju. Gosto razraščen riž na vlažnih terasah prerašča svojo mladost v zrelo barvo sončnega neba. Temna telesa ljudi so pogreznjena v jutranjo vlago po nepreglednih terasah. Visoko nad njimi plapolajo molilne zastave in še višje lebde papirnati zmaji, ki s svojo senco begajo jate ptic.

Morje je izjemno, ko v jutru oblikuje svoje zvočno telo, in jadra so polna težkih vzdihljajev, dokler se ne prekobalimo do globljih

Slika 2: Daritveni obred pred praznikom polne lune
(foto: Zdenko Huzjan).

voda. Spodaj pod gladino, v drugem življenjskem okolju, ponujajo svojo slikovito podobo najrazličnejše korale in lenobno plenijo tropske ribe ne da bi se zmenile za nas, ki se lahko le za hip zazremo v ta večni, sanjski svet. Valovi na koralnem grebenu sežejo visoko, plamenijo v prosojno nebo, vznemirjeno hlapijo po obali, od koder se nato pomirjeni zavalovijo nazaj, v objem modrega obzorja. Z valovanjem oceana se na otoku izteka življenje posameznika in prav z valovanjem vztrajno vznikajo nove in nove življenjske sledi. Temu vztrajanju je namenjena daritev visoko vzravnanih balijskih žena ob polni luni, ki kot boginje zemlje in neba prinašajo darila Dobremu in Slabemu, da bi uravnale življenje s smrtjo, da bi bili bogovi prizanesljivi do življenjskih napak, ki vodijo v neizbežno reinkarnacijo.

Kar je bilo, se ponavlja in kar se ponavlja, je že ponovljeno in vendar je v gibih in obrazih teh žena toliko lepega. Vsak molitveni pogled je namenjen njemu, božjemu in najvišje-

mu, prispodobi življenja; njemu, ki nima lastne podobe, čeprav biva povsod in v vsem. Njemu in v njem odraščata vsak in vse. On je svetloba, zemlja, voda in hrana, je riževino, ki praznično krasi obraze molivcev. Riž rodi na otoku dvakrat do praznika polne lune in je seme življenja. Šele polna luna ponovno razpre čas dežja, ki napolni strme kotanje pod vulkani z obilico vode, ki jo ljudje prestrežejo v mrežo teras, da vzklije nova letina. Dostojanstvena drža, praznična oblačila in nemo, blago zrenje lepo počesanih otrok z riževimi zrni na čelu je čudovit okras naravi, ki jo tukajšnji prebivalci tako spoštljivo nagovarjajo k usmiljenju. Vendar se vezi med goro in njegovim gozdom ter bitjem pod njim vse bolj krhajo. Vse več je tujcev, ki so že dodobra načeli ustaljeno življenje. Veščine, rokodelsko izročilo, ki je prej zidalo, klesalo in tkalo bogovom, sedaj vse bolj služi le še trgovini. Duhovne razsežnosti prejšnjih plemenskih skupnosti so danes porazgubljene po neštetihih trgovinah, ki hlepajo po hitrem zaslužku. Lepota balijske kulture se umika pred tujci, enako kakor preplašena divjad, v še nedostopna območja. Le še drobno rezljane podobe iz notranjosti otoka kličejo po lepoti.

Vsak ptičji let, vsak premik živali in rastlin je vrednost zase, je neločljiv del celote, določenega hotenja v naravi, le mi ljudje poznamo stanje nepripravljenosti in nezbrano postopamo v lastnem prostoru, kadar izgubimo stik s svojim naravnim okoljem. Ljudje, ki prodajajo turistom svoje izdelke, kakor da ob tem ne vidijo svojih lastnih rok, kakor da ponujajo le predmet brez duhovne vsebine. Kakor da se ljudje vse bolj sramujejo svoje lepote in jo zakrivajo z brezkrvnimi na hitro izdelanimi, le za oko dopadljivimi izdelki. In vendar je v teh dolgih, gibkih prstih, v tropskih, vlažnih dlaneh toliko lepote, da presenečeni umolkujemo in smo le nemi opazovalci.

Težko je biti lep, če ni nikogar, ki bi pred nas razgrnil lastno lepoto bivanja. Morda se zato tako razveselimo otrok, ki to počno brez zadržkov in jim zato vsakič spontano pomahamo ob poti. Pred vsakim prelazom, pred mostovi in portali, pred opuščeno kraljevo palačo in tudi pred domom preprostih ljudi nas pri-

čakajo, v črno-bela oblačila odete klesane podobne z značilnimi kretnjami dobrodošlice, ki nas dobrohotno zaščitijo pred uroki. Ljudje na Balijsu so vraževerni. Njihova sposobnost zaznavanja je hiperaktivna in jo zato neprestano brzdatajo s šalo in dobro voljo, še posebej, kadar se srečajo s tujci. Vsak naš, še tako hrupen ali neroden gib jemljejo kot dogodek zase in vse nam je odpuščeno in že pozabljeno skozi nalezljivi smeh.

Balijski otroci vulkanov in najvišjemu, ognjenemu božanstvu je namenjena pokapljana kri petelinjih bojov po vaških skupnostih na kledarski dan, ko se oblika lune obrne na vzhod. In dobri letini je namenjena kri žrtvanega bivola visoko v hribovskih vaseh, kje se z neverjetno obredno energijo silovito upodablja v les in na doma stkano platno. Vizualna moč zapisovanja otočanov je tako močna, da nam priključuje v življenje vse čase in verovanja. Želja po oblikovanju ima neverjetno moč. Vrh upodabljaajoče energije tvori versko in kulturno upodabljanje z visoko zavestjo vedskih kultur, katerega del je tudi tradicionalno vokalno in instrumentalno plesno gledališče. Splet prispodob dobrega zla, minljivega in večnega, kjer valovijo zasajeni gibi deklet s presunljivimi kriki kakor iz onostranstva. Mit deževnega gozda je še zaraščen z obredi. Gledališče je telo duha tukajšnjih prebivalcev, čeprav se številke časa zajedajo tudi vanj.

Valovi so danes poplavljali do zelenih trav. Morje in sonce sta bila enake moči, le moč lune je pričela slabeti, vendar je bilo še nekaj ugodnih dni za sežig mrtvih, ki so čakali po grobovih. Balzamirano truplo iz začasnih grobov so svečano položili na ceremonialni stolp, ki so ga z mrtvim vred prenesli na pokopališče pod ogromnim figovcem, kjer so ga sežgali. Pogrebno svečanost je spremljala hrupna glasba na tolkala, šolarji z glasnimi krikami in vsa vaška skupnost v svečanih oblačilih. Zanimivi so bili predmeti, ki so jih ljudje nosili ob tej priložnosti v rokah. Vse do pokopa je truplo spremljala nagačena rajska ptica v roki prvorojenega sina ter drugi za nas nenavadni obredni dodatki. V naročju sonca se je med obredom svetlikalo zakrivljeno ritualno rezilo, s katerim je duhovni

Slika 3: Obredno kremiranje umrlega
(foto: Zdenko Huzjan).

s posebnimi kretnjami slekel truplo in ga odvezal vsakdanjosti, da je bilo pripravljeno na pot v večno blagostanje. Golo truplo so pred sežigom ponovno umili. Drama dogajanja, čeprav je šlo za praznovanje, je dosegla vrhunec prav med slačenjem, umivanjem pokojnika, ko so ljudje glasno s hitrimi gibi in z velikim pričakovanjem zrlji v obličje smrti. Truplo so sežgali v improviziranem, lesenem telesu psa, ki naj bi duha umrlega usmeril v božji objem. Nehote smo se spomnili ob tem na egipčanskega Anubisa. Presenetil nas je prizor dokončne osamitve, ko so pred nami odprli žrelo smrti z golim iz zemlje izkopanim truplom sredi množice ljudi, ognja in vonjav, ki so se ostro zažrle v nas, da smo ponovno zatrepotali pred lastno minljivostjo. Vaške skupnosti na otoku s skupnimi močmi premagujejo smrt posameznika brez joka, brez solza. Smrt je zanje priložnost za preživetje, združitve v večnost, ki je del vsega, tudi dremavih sivih odtenkov na neskončni peščeni obali, ko se morje upeha in pogrezne vase.